

David Angyal: *Die Regierung Franz Josefs I. in den Jahren des ungarischen Freiheitskampfes*, Különlényomat a Bécsi Magyar Történelmi Intézet IX. évkönyvéből. Nagy 8° 62 lap. Budapest, 1939.

Ferenc József korának és élettörténetének leghívatottabb kutatója, egyúttal legalaposabb ismerője írta ezt a jeles tanulmányt — úgy véljük — nem szükségtelenül. Malmot hajthatna már az a temérdek tinta, amelyet Ferenc József védői és vádlói elfogyasztottak, és mégis milyen kevesen ismerik néhai nagy királyunk nem is olyan régen sírbaszállott valódi alakját, hat évtizednél hosszabb uralkodói működését. Szinte érthetetlen, hogy igen gyakran a múlt század ötvenes éveinek gondolatvilága tükröződik olyanoknak beszédében és írásában is, akik Magyarországnak a kiegyezést követő fénykorában születtek s így a szabadságharcot s az abszolutizmus vígasztalan éveit már csak közvetve ismerhették.

Ferenc József életének az volt a tragikumja, hogy a végzet éppen az 1848-i forradalmak zűrzavarában, 18 éves korában dobta a történelem színpadára, tehát olyan korban, amidőn a főként katonai nevelésben részesült járatlan fiatalembernek tapasztalt, de rossz tanácsadók folytonos nyomása alatt, el kellett az akkori politikai élet útvesztőjében tévednie. Az utókor — tegyük hozzá: a rosszindulatú utókor — minden felelősséget reá hárított, s azt, ami 1848 decembere és 1849 októbere között történt, az 1867-tel kezdődött 49 év története se tudta feledtetni. Ferenc József találan mondotta gróf Tisza Istvánnak, 1906-ban: „En mindenkinek megbocsátok, de nekem nem bocsát meg senki.“ Hangsúlyozzuk, hogy a királyt elmarasztaló ítéletek legnagyobb része a szabadságharc történetére épült, mert az 1850 és 1867 közötti időét vajmi kevesen ismerik minálunk.

Angyal Dávid helyesen világítja meg az 1848-i trónváltás valódi fontosságát, amely abban nyilvánult meg, hogy olyan főherceg jutott uralomra, akit se eskü, se ígéret, se az osztrák forradalommal való megalkuvás, se az 1848-i magyar alkotmány nem kötött meg. Rossz szelleme herceg Schwarzenberg Felix miniszterelnök volt, kinek hűségében, osztrák hazafiságában és helyes politikai ítélőképességében kelleténél jobban bízott; az ő segítségével vélte a forradalom szellemét letiporhatni s a romlásnak indult Monarchiát ismét Európa leghatalmasabb államai közé emelhetni.

Schwarzenberg kétségkívül azon fáradozott, hogy Magyarországot teljesen a Monarchiába olvassza. De ebben még az osztrák politikusok se voltak egyhangúlag az ő pártján. Így egyik bizal-

mas híve Hübner, továbbá Humelauer udvari tanácsos, sőt maga Metternich se. Az utóbbi meg is írta neki Angliából, hogy Magyarországra nem illik a beolvasztás rendszere. Amde Schwarzenberg nem ismerte Magyarország múltját, még kevésbbé akkori helyzetét. A politikai kérdéseket csak pillanatnyi hatásuk szerint mérlegelte, de távolabbi következményeikre nem igen gondolt. Lehet-e megütközni rajta, hogy származásánál, koránál, katonai és polgári pályafutásánál, végül miniszterelnöki és külügyminiszteri állásánál fogva, olyan nagy hatással volt a férfikor kezdetén még innen levő császárra?

Pedig Ferenc József valóban uralkodásra termett, s amennyire lehetett, már kezdetől fogva a maga lábán igyekezett járni. Mint egyik jószemű megfigyelője írta, az ifjú császár fellépését nemes szerénység jellemezte. Mindamellett, hatalmának minden hívalkodás nélküli tudata olyan formában nyilatkozott meg, hogy ezzel máris lebilincselte mindazokat, akik származásuknál, vagy érdemeiknél fogva a trón közelébe juthattak. De közönséges halandókhöz is mindig udvarias, bár kissé száraz volt. A népszerűséget sohase hajhászta. Isten kegyelméből való uralkodónak érezte magát, s ez volt józan lelkivilágának egyetlen misztikus vonása. Keményen és kíméletlenül parancsolt, ha úgy vélte, hogy akaratának végrehajtása valakinek a mulasztásán feneklett meg. Nagy birodalmának minden ügyes-bajos dolga érdekelte. Uralkodása kezdetén is naponta 11—12 órát dolgozott, de sokféle teendői között már akkor is katonai dolgokkal foglalkozott legszívesebben. Ez, az akkori zűrzavaros, háborús állapotok közepette érthető, sőt az is természetes volt, hogy nagyrabecsülte azokat a katonákat, akik a nagy veszedelem idején trónjának leghívebb támaszainak bizonyultak.

Ilyen volt legelső sorban herceg Windisch-Graetz Alfred tábornagy. Őt már 1848 december 2-án a trón és az alkotmány rendíthetetlen oszlopának mondja Ferenc József. Különös, hogy se az uralkodó, se katonai környezete, nem tette szemrehányás tárgyává a tábornagy első nagy ballépését, azt tudniillik, hogy a schwechati ütközet után elszalasztotta a felsődunai magyar hadtest teljes és végleges szétugrasztására felkínálkozott jó alkalmat. Ferenc Józsefnek a tábornagyba vetett feltétlen bizalma csak 1849 januárius 5. után kezdett ingadozni, akkor, amidőn nem csupán az osztrák kormányférfiak, hanem még az Olmützben megjelent magyarok is lanyhasággal vádolták Windisch-Graetzet, mert tevékenysége inkább a polgári igazgatás megszervezésére, mintsem a honvédsereg megsemmisítésére irányult. A győzelmes, de egyébként hatástalan kápolnai csata se billenthette többé a fővezér javára a mérleget.

Windisch-Graetz már 1849 márciusában elégtelennek látta a kezeügyében levő osztrák hadat, a magyar szabadságharc elfojtására, s már akkor megpendítette az orosz segítség gondolatát. Amde csakhamar a jeles hadtörténetíró és vitéz katona, de gyöngye hadvezér — az öreg báró Welden Lajos tábornagy — orosz támogatás nélkül is vállalkozott Magyarország leverésére. A császár, uralkodói kötelességére hivatkozva, Windisch-Graetzet

felmentette állásától, s a kegyvesztett fővezér — egvébként Schwarzenberg sógora — ekkor mondotta ifjú urának: „Felség, ne feledje, hogy ha én nem lennék, most nem lehetnének ilyen kötelességei se.” Ferenc József itt bizonyította be először, hogy a rokonszenv, vagy ellenszenv, módosíthatja ugyan viselkedését, de se az egyik, se a másik nem térítheti el attól, amit a kötelesség parancsol neki.

Az áprilisi hadiesemények csakhamar alaposan lehűtötték Welden túlzott bizakodását és reményeit. Április 20-án, a nagy-sarlói ütközet hatása alatt, már ő is az orosz segítséget sürgette, azt a beavatkozást, amelynek lehetőségét már 1848 márciusában is emlegette Deák Ferenc. Októberben már mindenfelé beszéltek róla, bárha ez a veszedelem akkor még nem volt közelálló. De egyszerre közelállónak látszott, mihelyt 1849 januárius 31. és februárius 5. között, orosz csapatok szállották meg Brassót és Nagyszebent. Schwarzenberget nagyon bosszantotta, hogy az erdélyi főhadparancsnok az ő jóváhagyása nélkül kérte ezt a segítséget, s bárha hivatalosan eleinte kárhoztatta is, március végén már azt jelentette az udvarnak, hogy egész Erdélyt az oroszok védelmére akarná bízni. De Miklós cár erre nem volt hajlandó.

Azonban Welden kudarcra mindegyre jobban homloktérbe tolta az orosz segítségnek teljesen soha el nem aludt eszméjét. Schwarzenberg április 21-én már azt közölte a minisztertanács tagjaival, hogy az orosz hadaknak Magyarországra való bevonulását fogja kérni. Noha Görgey Komárom felmentése után megállott, s csupán egy hadtestet helyezett előbbre, Győrbe, a katonai tanácsadók elhittették Ferenc Józseffel, hogy Bécs is komoly veszélyben forog. A császár levélben terjesztette a segélykérést a cár elé. Ez már május 7-én meg is ígérte a kívánt fegyveres támogatást, mire Ferenc József 21-én maga is megjelent Varsóban, hogy élőlőszóval köszönhesse meg a cárnak, most már szövetséges-társának, jóindulatát.

Miklós cárnak nagyon megtetszett a fiatal császár, s ezt írta róla: „Magas és jólfejtett. Arca, bár nem szép, érdekes és megnyerő; vonásairól sok nyugalmat, bizonyos mélységet és szigorúságot lehet leolvasni. Minél tovább nézem és hallgatom, annál inkább csodálom értelmes, alapos voltát és becsületes felfogását. Szerencséje Ausztriának, hogy magáénak vallhatja.”

Ferenc Józsefet most, az orosz segítségen kívül, az a remény is biztatta, hogy május vége felé új fővezért állíthatott hadai élére, a hírhedt báró Haynau Gyula tábornagyszemélyében. Az új „Generalissimus” kétségkívül erőskezű katona és akár Windisch-Graetznél, akár Weldennél jobb hadvezér, de egyébként az osztrák hadseregben is általánosan gyűlölt, kegyetlen-természetű ember volt. Közvetlen előljárója, báró Piret altábornagy, már 1847-ben nyugalomba helyezését javasolta. Ámde, az 1848-i váratlan események következtében, mégis csak megmaradt a tényleges szolgálatban, sőt tábornaggyá lépett elő.

Az osztrákok, egyelőre csupán egy orosz hadosztály támogatásával, győztek Perednél és Győrnél. Az utóbbi helyen Ferenc József is kitüntette magát bátorságával. Majd meghiusultak a

felsődnai magyar sereg komáromi áttörő kísérletei is, s miután a temesvári csata nyomán a déli magyar sereg is felbomlott, Erdélyben pedig a nagycsúri ütközet után nem volt többé számottevő ellenállás: Haynaunak már csak Komárom várával és az erősen megfogyatkozott felsődnai hadsereggel kellett volna leszámolnia. Azt természetesen senki se mondhatja meg, hogy — kenyértörésre kerülvén a sor — Görgey, avagy Haynau maradt volna-e alul. A mérközésnek bevágta az útját Görgey világosi (helyesebben: szállósi) fegyverletétele, gróf Rüdiger orosz gyalogsági tábornok előtt.

És most következett az a szerencsétlen időszak, a kegyetlen bosszúállás ideje, amely miatt annyi meg nem érdemelt vád és rágalom érte Ferenc Józsefet; mert a méltán elkeseredett nemzeti közvélemény őt, és legtöbbször csakis őt okolta mindazért, ami 1849 augusztus 15-től Haynau bukásáig történt. Hiába bizonyította az elfogulatlan történelmi kritika, hogy egy 19 éves fiatalembert nem lehet felelőssé tenni azért, amit sokkal idősebb és sokkal tapasztaltabb tanácsosai kényszerítettek reá; a vád nem az értelmi szerzőket, hanem az uralkodót érte, s többé-kevésbé rajta is tapadt halála napjáig.

Pedig a legnagyobb hibás nem ő, hanem Schwarzenberg — mint Széchenyi írja: „a sáppadt vampyr” — továbbá belügyminisztere lovag Schmerling Antal és nem utolsósorban Haynau volt. A fővezér már augusztus 24-én nagy vérfürdőt akart rendezni a foglyulesett honvédtisztek között. Egyik részüket az oroszok mentették meg, másik részüket a császár főhadsegéde, gróf Grünne, urának azt a parancsát hozva, hogy végrehajtása előtt minden halálos ítéletet terjesszen a császár elé. A vérszomjas Haynaut módfelett dühösítette hatalmának ilyenén megnyirbálása, és sikerült is — Schwarzenberg segítségével — újabb rendeletet kicsikarnia. Ennek értelmében csupán jelentést kellett tennie azokról, akiket a halálos ítéletet végrehajttatta. Haynau tehát újra szabadkezet kapott, mindaddig, míg az uralkodó — október 26-án — a kivégzéseket meg nem tiltotta. De Haynau, a parancs ellenére, 1850 februárius 18-án felkötötte Aradon Hauk Lajos egykori cs. kir. hadnagyot, később bécsi hírlapírót, aki az erdélyi magyar hadseregben alezredesi rendfokozatot ért el.

Oszt rák történetírók, például Friedjung és Redlich, szintén megállapítják, hogy a kivégzések körül Schwarzenberg lelkén szárad a legnagyobb bűn. Bach Sándor igazságügyminiszter se értett egyet a miniszterelnökkel, de nem mert ujjathúzni vele. Az irgalmat nem ismerő bosszúállás okát tehát nem Ferenc József lelki-világában, hanem a konzervatív politikusok körében uralkodott hangulatban kell keresnünk. Angyal idézi a magyar konzervatívok hangadói közül, báró Jósika Samu és gróf Dessewffy Emil nyilatkozatait. Ezekből az tűnik ki, hogy mindketten akasztófát szántak a forradalom vezetőinek. „Könyörtelen szigorúságot” javasolt ellenük a gróf Apponyi György elnöklete alatt összeült magyar bizottság, 1849 március 25-án.

De felhangzottak ellenkező vélemények is. Így a később „muszkavezető” címmel emlegetett gróf Zichy Ferenc kegyelmet kért a foglyok számára, a kormány útján. Ennél talán több hatása

lehetett volna gróf Coronini altábornagy kérésének — ha el nem késik. Coronini nagyrabecsült katonai nevelője volt Ferenc Józsefnek s így közbelépése, ha idejekorán történik, talán enyhített volna az elítéltek sorsán. Nem használt a cár, Paskievics, továbbá Palmerston angol miniszterelnök és Toqueville francia külügyminiszter figyelmeztetése se. Károlyi Árpád megállapítása szerint, ezeknek a jóindulatú intelmeknek volt ugyan némi hatása Schwarzenbergre, de csak rövid időre! Azokat az okokat, amelyek Ferenc Józsefet arra indították, hogy a felzúdult konzervatívok szájaíze szerint járjon el, Károlyi Árpád is legelső sorban Schwarzenberg és Haynau nagy befolyásában látja.

A szabadságharc leverése után hozott halálos ítéletek rendkívüli hatással voltak a magyarság lelkiületére, úgy hogy — mint mindnyájan tapasztalhattuk — évtizedek békítő munkája se volt reá elegendő, hogy eloszlassa azt a sötét árnyékot, amelyet ez a kegyetlen megtorlás Ferenc Józsefre vetett.

Óhajtjuk, hogy Angyal Dávid kitűnő tanulmánya minél több olvasó kezén forduljon meg s ebben a kérdésben is hozzájáruljon a történelmi igazság diadalához.

Gyalóky Jenő.

Jánossy Dénes: „*Die Ungarische Emigration und der Krieg im Orient*“. Kiadta: Budapesten 1939-ben, a Lukinich I. szerkesztésében megjelenő Ostmitteleuropäische Bibliothek. (19-ik kötet.) 171 oldal, nagy nyolcadrét.

A szó legszorosabb értelmében nevezhetjük hézagpótló munkának Jánossynak ezt az alapos tanulmányát. Kossuthnak az emigráció alatt végzett munkásságáról, külföldi kapcsolatairól, tárgyalásairól, az elmúlt évtizedig jóformán csupán a romantika határán mozgó cikkekből, rövidebb hosszabb dolgozatokból meríthette tudását az a szakember, aki ezzel a kérdéssel részletesebben foglalkozni kívánt. Mai történetíróink azonban már lehiggadt történet szemlélettel, kellő kritikai érzékkel nyúlnak ehhez a kényes tárgyhoz. Hajnal István munkáján (A Kossuth-emigráció Törökországban) s Kastner Jenőnek a Kossuth és Mazzini közötti kapcsolatról írt tanulmányán kívül, Jánossy foglalkozik már évek óta legbehatóbban ezzel a kérdéssel. A bécsi magyar történetkutató intézet 1937-i évkönyvében, a Napkelet 1928-i kötetében, a Zeitschrift für schweizerische Geschichte XVIII. évfolyamában (1938) részletesen beszámolt Kossuth titkos terveiről egy második magyar szabadságharc érdekében, politikai terveiről az amerikai Egyesült Államokban és a svájci magyar emigráció ottani működéséről. Mindezeket most lényegesen kiegészíti és igen sok homályos kérdésre fényt derít ebben a munkájában, amely Kossuth 1851 és 1856 közötti fáradozásait ismerteti. A munka megírásához a leghitelesebb forrásanyag állott rendelkezésére Kossuth levéltárában, amelyet az Országos Levéltár őriz. Könyvének befejezéséül 6 rendkívül fontos okmányt közöl eredeti szövegében. Munkáját, az említett keleteurópai kiadványsorozat rendel-

tetésének megfelelően, német nyelven írta s ezzel külföldi kutatók számára is hozzáférhetővé tette.

Jánossy munkája Kossuth emigrációs életének kétségkívül legérdekesebb korszakával foglalkozik. A Magyarországból kibujdosott kormányzó előtt csak egy cél lebegett: külföldi segítséggel új szabadságharcra akarta nemzetét buzdítani. Angol és amerikai barátai segítségével széleskörű propagandát fejtett ki ebben az irányban. Meg akarta győzni a nyugati hatalmakat arról, hogy Törökországnak óriási gazdasági jelentősége van az amerikai világkereskedelem terén, tehát érdemes ezt az országot támogatni. Minden követ megmozdított, hogy Angliában és Amerikában olyan államférfiak kerüljenek a kormányra, akik megértik az ő gondolatmenetét. Ha pedig Törökországot Amerika és Anglia megsegíti, akkor a vele geopolitikai összefüggésben lévő Magyarországon is könnyebb lesz a nemzetet a megerősödött Törökország oldalán a Habsburg-ház elleni újabb felkelésre talpraállítani. Angliai és amerikai útazásai közben mindenütt híveket igyekezett szerezni annak a gondolatának, hogy a nyugati demokrata államok hivatása és kötelessége a keleten elnyomott nemzetek megsegítése a középeurópai abszolutizmus ellen indítandó nagy küzdelemben.

De Kossuth nemcsak külföldön igyekezett terveit előkészíteni. Magyarországon Makk József ezredes volt kezdetben titkos megbízottja s amikor ez erre a megbízatásra alkalmatlannak bizonyult, Gál Sándornak kellett volna a felkelést itthon titokban előkészítenie. Jánossy könyvéből látjuk csak, hogy Kossuth mennyire otthonos volt a külföldi nagy politika minden szövevényében, és milyen hihetetlen tettvágygal és még a kudarcok közepette sem hanyatló lelkesedéssel és örökös tervezéssel igyekezett úgyszólván egész Nyugat-Európát megmozgatni a magyar felkelés érdekében. Igen érdekesen jellemzi Jánossy Kossuth és a nagy olasz szabadsághős Mazzini kapcsolatait. Céljuk közös volt, de útjaik szétágtak. Mazzini már 1853-ban akarta dűlőre viinni az újabb szabadságharc ügyét; Kossuth ellenben még várni akart, amíg a Kelet-Európában árnyékukat előrevetítő porosz-osztrák és francia-angol ellentétek nyíltan felszínre nem kerülnek. Ezt az időpontot tartotta volna alkalmasnak arra, hogy Magyarország a törökök oldalán avatkozzék a küzdelemben és a győztes fél segítségével nyerje vissza szabadságát. Törökország azonban olyan súlyos belpolitikai bonyodalmak előtt állott és állami élete már ekkor olyan nagyfokú hanyatlást mutatott, hogy Kossuth számításaiban ez a legdőntőbb tényező volt voltaképpen a legbizonytalanabb. Működésének súlypontját 1852 óta Franciaországba tette át, mert arra számított, hogy ha III. Napoleon bukik, akkor a demokrata irányzat kerül előtérbe, ami neki kedvez. Ha viszont Napoleon győz, akkor Kossuth hajlandó lett volna közeledni hozzá, abban a meggyőződésben, hogy a francia császár helyzetének megerősödése, Ausztriának kellemetlen s a két nagyhatalom közti elhidegülésben előnyösebbnek látszik, ha a magyarok a franciák mellé állanak. Hosszú emlékiratban feltárta mindezeket Napoleon előtt és tagadhatatlan, hogy a császár sokban helyeselte Kossuth terveit Törökországgal kapcsolatban. A dolog mégsem volt olyan egyszerű,

ahogy azt Kossuth elképzelte, mert Franciaország vezető köreiből e kérdésben nézeteltérés állott fenn, s Napoleon sem foglalt határozottan állást, hogy a keleten várható küzdelembe melyik hadviselő fél oldalán fog beavatkozni.

1852-ben Kossuth Amerikában igyekezett az Egyesült-Államok vezető férfiainak figyelmét a kelet-európai kérdésre terelni, de sok eredményt nem ért el. Azután a Balkán szerb nemzetiségeit igyekezett meggyőzni arról, hogy érdekükben lenne a magyar emigráció képviselőivel kapcsolatba jutniok. Sőt a várható török-osztrák háború esetére részletes haditervet is dolgozott ki, amelynek hibája ugyanaz volt, mint sok más külpolitikai tervezésének, vagyis hogy nem számolt a valóságos helyzettel, az erőviszonyokkal és a többi állam különleges érdekeivel.

A felkelés előkészítésében annyira ment, hogy már New-Yorkban és Amerika más városaiban fegyvereket is vásárolt és intézkedéseket tett, hogy miképen jussanak ezek a szállítmányok Konstantinápolyból Erdélybe. Ez is csak tervezgetés maradt, mert sem Kossuth, sem bizalmasai nem tudták azt a legfontosabb kérdést megoldani, hogy miképen szállítsák ezt a 570 láda hadianyagot Amerikából Konstantinápolyba. 1855-től kezdve Kossuth reményei mindig halványabbakká váltak, sőt sokfelé való mozgódása, — amelyet a bécsi kormány állandóan figyelemmel kísért és annak beszüntetésére az illető nagyhatalmakat fel is kérte, — már az emigrációt vendégül látó országoknak is terhére esett. Amikor az angol parlamentben szóba került ez az ügy, a belügyi államtitkár hivatalosan kijelentette, hogy a brit kormánynak nem feladata és kötelessége külföldi kormányférfiak biztonságáért szavatolni. De még ilyen körülmények között is sikerült Kossuthnak kb. 1,540.000 forint értékű dollárkölcsonnek megfelelő értékpapírt Magyarországra csempésznie.

Amikor a krími háború 1855 október 4-én Oroszország és Törökország között kitört, Kossuth reményei újból feledtek. Igyekezett a törökökkel ismét szorosabbra fűzni kapcsolatait és győzelmük esetén a magyar felkelést lángallobbantani. De ehhez pénze nem volt. Utolsó reménységét a lengyelekbe vetette. Azt hitte, hogy azok, az oroszok harcshakeveredését felhasználva igyekeznek szabadságot kivívni. A lengyeleknek sikerült ugyan a törökkel egy ilyen irányú megegyezést létrehozni, de sok eredményt nem értek el. Kossuth újból széleskörű haditerveket kovácsolt. Ezekben kifejtette, hogy ez a háború a Kaukázustól a svájci határig terjeszthető ki. Ezen a vonalon kell megvívni a nagy küzdelmet a jog és szabadság érdekében. Nagy csalódásban volt azonban része, amikor 1854 elején, a török kormány döntést kérő egyik levelére azt válaszolta, hogy amíg Törökország és Ausztria barátságos viszonyban van egymással, szó sem lehet a magyar emigrációval való kapcsolat szorosabbra fűzéséről. De Kossuth — mint Jánossy kitűnően jellemzi — nem tartozott azok közé a politikusok közé, akik leküzdhetetlen akadályok előtt megtorpannak. Tovább reménykedett. Mást nem tehetett, hiszen emigrációs életének ez volt a tartalma. Szívós makaçsággal igyekezett minden csalódását leplezni csak azért, hogy tovább is fáradozzék

újabb és újabb tervek kövácsolásával. Egyik kudarc a másik után érte, a külföldi segítőlégiók toborzása nem sikerült, a Fiumében, Lombardiában és Erdélyben szervezett mozgalmak szintén zsákutcába jutottak. Elkeseredésében az angol kormány ellen is fordult és beszédeket mondott az angol diplomácia kétszínűségéről. Mazzini és Kossuth útjai most már végérvényesen elváltak egymástól. Az olasz szabadságharcosok a maguk erejére támaszkodva készültek az elszámolásra, Kossuth ellenben külső segítség nélkül nem akart megindulni. A krími háború kezdetekor, az 1848-i szabadságharc vezetői közül többen vállaltak szerepet a török hadseregben, de zártrendű magyar emigráns fegyveres csapat felállítása nem sikerült. Jánossy könyvének az a része is különösen érdekes, mert sok magyar szabadságharcos (Klapka, Kmetty, Czecz, Türr, Tüköry, Guyon és mások) életéről tudunk meg eddig ismeretlen adatokat. Kossuth Angliában feszült figyelemmel kísérte az események lefolyását, de belátva terveinek végre nem hajtható voltát, ezután már csak hírlapi cikkekben harcolt a magyar ügyért és a kelet-európai kis nemzetek szabadságáért, a nála megszokott jóhiszeműséggel. Az 1856-i párisi béke azután eltemette minden reményét. Európa népei békére vágytak. Kossuth kiáltványai visszhang nélkül hangzottak el.

Mint minden emigráns, Kossuth is abba a hibába esett, hogy elveszítette ítélőképességét a politikai összeköttetések súlya és jelentősége iránt. A maga ügyét túlértékelte, s a nagyhatalmakhoz intézett kiáltványaiban olyan jelentőséget tulajdonított egy esetleges újabb magyar szabadságharc kitörésének, amely nem volt összhangban a valósággal. A nagyhatalmak viszont külpolitikájukat úgy intézik, ahogy nekik tetszik és nem sokat törődnek egy kis nemzet külföldi emigránsainak kétségtelenül hazafias, jóhiszemű és jószándékú javaslataival, mert céljaikat az ő segítségük nélkül is elérhetik.

Jánossy könyve minden emigráció lélektanának hű tükre, de egyúttal rendkívül találó és éles vonásokkal gazdagítja Kossuth sokrétű egyéniségéről eddig alkotott képünket. Munkáját, tárgyának tökéletes ismerete, az anyag tiszta, világos csoportosítása, logikus feldolgozása jellemzi. Az olvasó elejétől végig kitűnően áttekintheti Kossuth szerepének minden vonatkozását, anélkül, hogy kénytelen lenne a részletkérdések útvesztőiben megakadni. Érdeklődéssel várjuk Jánossy újabb kiadványait ebből a tárgykörből.

Markó Árpád.

Bánlaky József: *A Magyar Nemzet Hadtörténelme.* XIII. rész. Budapest, 1940. Grill Károly kiadása. Nagy 8-adrét fűzve, 540 oldal, 11 melléklettel (térképek, várképek).

Bánlaky altábornagy részletes hadtörténeti sorozatának ez a kötete Ferdinánd és János király küzdelmeinek idejét, azután a török hódítások korszakát — Szulejmán haláláig — ismerteti. A magyar hadtörténetnek tehát azokat a rendkívül viszontagságos éveit, amelyek a mohácsi vésztől Szigetvár elestéig (1526—1566-ig) zajlottak le. A 40 év eseményeit igen célszerűen csoportosítja a következő fejezetekben:

I. A kettős királyválasztás és az ellenkirályok harcai 1529-ig.

II. A török háború Buda elestéig (1540-ig) és János király haláláig.

III. Török hódítások I. Ferdinánd uralkodása alatt 1552-ig.

IV. Magyarország és Erdély háborúi I. Ferdinánd uralkodása végéig (1564-ig).

V. Az erdélyi és török háborúk Szulejmán haláláig (1566-ig).

A két utolsó fejezetben ismerteti a birodalmi hadsereg, a magyar katonaság és a végvárak rendszerének állapotát ebben a korszakban, végül a török hadművészet állapotát és rövid történeti fejlődését.

Bánlaky altábornagy hadtörténeti sorozatának már előbbi köteteinél ismertettük a feldolgozás módszerét és ennek a jelentős hadtörténeti munkának kiváló használhatóságát. Csak ismétlésekbe bocsátkoznánk, ha ezt a kötetet ilyen szempontból újból elbírálnók, mert a szerző ebben a munkában is mind tárgyi, mind alaki szempontból következetes maradt eddigi módszeréhez és ezzel biztosította az egész sorozat egységes voltát, könnyen áttekinthető szerkezetét. Valamennyi eddigi kötete közül ez a legvaskosabb, bizonyára azért, mert Bánlaky altábornagy már régóta különös szeretettel foglalkozott a török hódoltság magyar hadtörténeti kérdéseivel; ebben a korszakban teljesen otthonos és annak kimerítő forrásanyagát jól ismeri. Figyelmét nem kerüli el semmi jelentősebb magyar vonatkozású hadiesemény, ami abban a korban másutt is lejátszódott (pl. a magyar hadak dícséretes szereplése az 1546/47. évi schmalkaldeni háborúban). A szerző nem elégszik meg az események krónikaszerű felsorolásával, hanem beilleszti azokat a nemzet történetének politikai eseményeibe, ismerteti a hadműveletek előkészítését, következményeit és vázolja a seregszervezés, fegyverzet és felszerelés különböző részletkérdéseit. A könyvet befejező két fejezet — a hadművészet állapota nálunk és a törököknél — igen sikerült része e munkának. Szembeállítva felismerjük a különbséget a hadakozó ellenfelek harmonodora, tagozódása között és az azok egymásra való hatását. Ez a kötet a török hódoltság korabeli háborúk első felének valóban részletes leírása. Kitűnő segédkönyv és útmutató mindenkinek, aki e korszak hadműveleteinek egy-egy részletével akar behatóan foglalkozni. Mint legutóbbi kötetének ismertetésénél, most is meg kell említenünk azt, hogy Bánlaky altábornagynak ez a hadtörténeti könyvsorozata hivatva van a ma már alig kapható és különben is szűkszavú Rónai-Horváth-féle Magyar Hadikrónika pótlására. Őszintén kívánjuk, hogy a nagy munka még hátralevő, és mint a szerző mondja, kinyomatásra már készenálló kötetei, minél hamarabb helyet foglalhassanak könyvtárainkban és hadtörténetkutatóink könyvespolcain.

Markó Árpád.

Suhay Imre: *Hadviselés és Hadvezetés.* Singer és Wolfner kiadása, Budapest. 1940. 8° 272 oldal.

A nyugaton dúló háború nemcsak a két szembenálló fél, hanem az összes európai országok és népek sorsát, talán évszázadokra fogja eldönteni. A korszerű hadviselés módjai és eszközei így természetszerűleg minden ember érdeklődésének homlokterébe jutottak. Százezrek, sőt milliók lázas izgalommal várják a napilapok hadijelentéseit és követik az új világháború mindenképen egyedülálló eseményeit.

De mind a nagy események, a politika és a stratégia egymásbakapcsolódásával, mind a számos korszerű fegyver és harci eszköz, nemkülönben az ezek követelte új harci eljárás lényegének felismerése és megértése, még a művelt, de katonailag nem képzett újságolvasónak is nehézséget okoz.

Ezt az ürt áthidalni, a hadviselés és hadvezetés csínját-binját a laikus közönséggel népszerűen megismertetni, ezt kívánja a szerző új könyvével elérni.

Ma a totális háború korát éljük, amely nem csupán a fegyveres erők mérközése, hanem az illető országok és nemzetek létének, vagy nem létének küzdelme is és ezért minden szellemi és anyagi erejük latbavetését követeli. A korszerű háború lényegével nemcsak a katonának és politikusnak, hanem az állam minden polgárának tisztában kell lennie. Ezért írta Suhay Imre, nem a szakembereknek, hanem elsősorban a nagy magyar közönség számára, rendkívül tartalmas és sokoldalú művét.

Bevezetőül rövid áttekintő tájékoztatást kapunk a haditudományokról általában. Ez annál is inkább szükséges, mivel a napi sajtó közlési nyomán nem tud a közönség egyrésze eligazodni; olyan kifejezéseket, fogalmakat emlegetnek és ismételnék ezek a közlemények, amelyeknek valódi lényegével íróik sincsenek tisztában. Pedig mindezekkel a problémákkal és lehetőségekkel, valamint a háború kihatásaival és várható következményeivel, ma mindenkinek tudatosnak kell foglalkoznia. Találó módon ismerteti tehát Suhay a stratégia és taktika alapfogalmait és ezzel kapcsolatban a vasútak, a gépkocsik és a repülőgépek, valamint az erősítések szerepét. Tájékoztat azután, hogy mit követelünk a korszerű hadvezértől és vezérkarától; szól továbbá a hadviselés és a politika egymásra útaltságáról és a katonai siker erkölcsi és anyagi tényezőiről.

Folytatás és kiegészítésképpen a könyv második része a háború különböző neveit ismerteti meg az olvasóval. Megtudjuk, hogy mi a tisztán katonai háború, úgyszintén hogy a ma előtérben álló gazdasági és szellemi háborúnak mik a céljai, módszerei és eszközei. Igen érdekes módon tárul elénk a földi, a légi és a tengeri hadviselés tulajdonképeni lényege és hogy mindezeknek mik a főbb eszközei. Felemlíti a szerző, mint ugyancsak időszerű kérdést, a csatahajó és a repülőgép küzdelmét, a harcikocsik szerepét és végül hogy ezeknek együttműködése — a mai háromdimenziós háborúban — milyen nehéz, eddig sohasem ismert feladatok elé állítja a hadvezetést.

Művének harmadik részében a szerző behatóan foglalkozik magával a hadsereggel, mint a hadviselés tulajdonképeni eszközével. Részletesen beszámol a korszerű hadsereg szervezéséről, anyagi felszereléséről és kiképzéséről. Tájékoztat, hogy miben mutatkozik és miféle tényezőkből tevődik össze valamely ország katonai súlya és ütőképessége. Az anyagi eszközök felett áll azonban — és állott mindenkor — az ember, az illető nemzet katonanyagának minősége, élén a tisztikarral. Megtudjuk, hogy milyen hihetetlenül nagyok a követelmények, testi, szellemi és erkölcsi téren, amelyeket a mai tisztikartól megkívánunk.

Majd kimerítő ismertetést kapunk az egyes fegyvernemekről, szervezésükről, feladataikról és teljesítőképességükről. Behatóan jellemzi a szerző a gyalogságot, a gyorsanmozgó alakulatokat, a páncélosokat és a páncélelhárító fegyvernemeket; a tüzérséget, a műszaki és vegycsapatokat, a híradókat, majd pedig a repülőket és tengerészeket.

Külön emlékezik meg a továbbiakban az egyéb szolgálati ágakról, tehát az egészségügyiről, az élelmezésről, a lőszerellátásról, az utánpótlásról és a szállító intézményekről és bár nem az előtérben mozgó, de annál fontosabb, sokszor döntő jelentőségű tevékenységükről. Művének utolsó fejezetében a külföldi nagyobb államok hadseregének igen találó és alapos — amellettt tárgyilagos — jellemzését adja.

A maga nemében valóban páratlan, értékes és sokoldalú könyv kitűzött célját, hogy kielégítse, sőt fokozza a művelt nagyközönség érdeklődését katonai kérdések iránt. — ami a mostani válságos időkben minden magyar hazafinak kötelessége, — az illusztris szerző kétségtelenül a legteltesebben és legteljesebben elérte.

írté Németh Lajos.

Garay Lajos: *A pécsi magyar királyi honvéd hadapródiskola története.* Pécs 1959. Kiadja a m. kir. „Zrinyi Miklós“ pécsi honvéd középiskolai nevelőintézet parancsnoksága; 8°, 254 lap, több képpel és az iskolaparancsnokok fényképeivel.

Báró Ernő ezredes, a volt pécsi honvéd hadapródiskola mai jogutódának, a „Zrinyi Miklós“ honvéd főreáliskolának parancsnoka, a könyvhöz írt előszavában ezt mondja: „... abban a hitben bocsátom útjára kis könyvünket, hogy nemcsak a volt növendékek forgatják majd szeretettel, hanem mindazok a magyarok, akiket ugyanolyan eszmék éltetnek, mint amelyek jogelődünket s mai intézetünket éltetik.“

Ezt a célt a könyvecske híven szolgálja a hadapródiskola húszéves élettörténetének nagy szeretettel készült megírásával. Az 1918/19-i megszálláskor a szerbek az iskola teljes felszerelését és iratanyagát elszállították, minek következtében a szerző fáradtságos munkával, másutt felkutatott egykorú írott forrásokon kívül, a még életben levő egykori parancsnokok, tanárok, növendékek és altisztek visszaemlékezésére támaszkodott az adatok, események elmondásánál. Ez azonban nem válik könyvének hátrányára és a fásasztó, száraz adathalmaz helyett, színes, érdekes leírásokban pereg le előttünk a volt pécsi honvéd hadapródiskolának az

1897. évi 25. törvénycikkkel kezdődő rövid élettörténete. Báró Fejérváry Géza honvédelmi miniszter ezzel a törvénnyel az addigi bizonytalan és meg nem felelő honvéd tisztképzést egyszerre helyes mederbe terelte és a Ludovika Akadémiának főiskolai rangra emelésén kívül, két hadapródiskolának és egy katonai főreáliskolának felállításával biztosította a honvéd tisztikar pótlását.

A szerző a továbbiakban a pécsi hadapródiskola élettörténetét az iskolaparancsnokok egymásutánjában mondja el, kiknek sorát Sorsich Béla őrnagy kezdte meg. Az iskola hivatalos megnyitása — az Erzsébet királyné tragikus halála folytán elrendelt országos gyász miatt — 1898 október 4-én a nyilvánosság kizárásával folyt le. Ezzel megkezdődött a csendes, de annál szorgalmasabb, céltudatos munka, melynek apró, belső eseményeit először 1901 szeptember 18-án váltotta fel egy külső nagy esemény: I. Ferenc József király egyórási szemléje az iskolában. Minthogy a király látogatása a tanév kezdetére esett, az újonnan felvett és egyenruhába csak két nap óta öltöztetett elsőévesek fegyver nélkül felsorakozva álltak sorfalat. Ez a tanév volt az első, mely teljes négy évfolyammal indult meg, ebbe esik az intézet első bálja és az évzáró nyilvános tornaünnepély, melyet a későbbi években állandósítottak, végül pedig 1902 augusztus 18-án — a király születésnapján — fényes ünnepély keretében megtartott első avatás is. Összesen 81 honvéd tiszthelyettség avatott végzett növendék lépett ki az alma mater öléből a katonaeltebe.

Az első parancsnokot — Sorsich Béla alezredest — két évi időtartamra lovag Sypniewski György százados követte, kinek ideje alatt a polgári közönséggel való kapcsolat széleskörű ápolása, az intézeti önképzőkör létesítése és ennek nyilvános ünnepélyei új korszakot kezdtek a hadapródiskola életében, mely kedvezően illeszkedett be a magyar szellemnek, az 1904 évvel a közös hadseregben fokozódóan érvényesülő irányzatába. Igaz viszont, hogy ezzel az örvendetes jelenséggel szemben, magukat mellőzöttnek érzett horvát nemzetiségű kisebbségünk izgatásai és az ezidőtájt erősen magyarelles bécsi hangulat, kellemetlen esemény középpontjába állította a pécsi honvéd hadapródiskolát. Ezúttal a horvát növendékekkel volt baj, kik a magyar himnusz éneklését megtagadták. A vihar lassan elült; amikor pedig a következő tanévben a honvédelmi miniszter a pécsi hadapródiskolában horvát osztály felállítását rendelte el, a nemzetiségi sírlódás végleg megszűnt az intézet falai között.

A következő hat éven keresztül Nónay Dezső őrnagy, majd alezredes s végül ezredes állt a hadapródiskola élén. Ő volt leg-hosszabb ideig az intézet parancsnoka. Schnetzer Ferenc vezérkari alezredesnek, a katonai képző- és nevelőintézetek munkájának fejlesztését szolgáló, korszakalkotó átszervező-, nevelő- és oktatóreformjai voltak a Nónay korszak legkiemelkedőbb mozzanatai. Közülök ezen a helyen csak az új tantervnek 1908. évben történt bevezetését, a tanulmányvezető intézmény, a tanári-pedagógiai tanfolyam felállítását említem meg, melyek mind a tanári kar, mind a honvéd tisztképzés fejlődésére a legszebb reményekre jogosítottak. A király 1908 november 15-án kelt legfelsőbb elhatá-

rozásával a hadapród-tiszthelyettesi rendfokozatot zászlóssá változtatta át s ettől kezdve Pécssett is zászlósi rendfokozattal avattuk a végzett növendékeket, mégpedig első ízben 1909-ben 62 főt. Nónay nevéhez fűződik hadapródiskolánknak az orosz-japán háború eseményeit szemléltető, úgynevezett „japán szoba“ megteremtése, mely a maga nemében egyedülálló volt.

A világháborúig tartó három esztendő alatt, Csermák Mihály őrnagy, később alezredes volt az intézet parancsnoka; azután a marosvásárhelyi 22. honvéd gyalogezred élén ment ki a harctérre és Uzsoknál hősi halált halt. Iskolaparancsnoksági idejét semmi feltűnő esemény sem zavarta meg. Különleges és értékes szervezeti újítása volt az úgynevezett növendékbajtársi-választmány felállítása 1912 tavaszán, Ez igen hasznosnak bizonyult és az évfolyamszellemet magas szintre emelte. Az 1912/13. tanév nevezetes eseménye volt, az immár tizenötödik tanévét kezdő hadapródiskola első növendékeinek tízéves találkozója, melyet az 1902. évben avatott hadapród-tiszthelyettesek, majd a következő évben az 1903-ban avatottak tartottak meg. A hadapródiskola 1914 június 29-én, a szokásos évváró ünnepélyre készült, amikor az egy nappal előbb Szarajevóban meggyilkolt trónörökös pár halálhíre, majd egy hónappal később a szerb hadüzenet és a háború kitörése, elemi erővel nyúlt bele a nyugodt iskolai életbe.

A harctérre távozott iskolaparancsnok helyét Petrás Mihály helyialkalmazású alezredes, az iskola tanára foglalta el; a negyedéveseket már augusztus 1-én felavatták, a nyári szabadság elmaradt s az új negyedéveseket azonnali kiképzésnek vetették alá, azután még ugyanezen év október 15-én felavatták. Alig hogy ez megtörtént, az északi hadszíntér eseményci következtekben, a nagyváradi hadapródiskolát kórházzá alakították át és 290 főnyi növendéke, valamint 9 tisztje 1914 november 11-én a pécsi hadapródiskolában helyezkedett el, ahonnan csak 1916 július 1-ével tért elhagyott helyére vissza. A második háborús évben, 1915 március 15-én folyt le mindkét intézet harmadéveseinek felavatása. A következő évben a harmadéves növendékeket a Ludovika Akadémián helyezték el s a pécsi hadapródiskolában — igaz, hogy erősen felemelt létszámmal — csupán két évfolyam kapott kiképzést. A nagyváradi testvérintézet kiválásával lassan újra a régi kerékvágásba zökkent a nevelés, bár még mindig csak három évfolyam állt kiképzés alatt. Ferenc József király halála s az új uralkodóra — IV. Károly királyra — történt eskütétel után, 1916 december 17-én a pécsi honvéd hadapródiskola utolsó parancsnoka, Riffel Sándor őrnagy került az intézet élére. Azonban a világháború egyre súlyosbodó viszonyai, a nélkülözések, a gazdasági és erkölcsi következmények, nehéz feladat elé állították Riffel őrnagyot. Röviden felsorolva az eseményeket: 1916 december 30-án az iskola díszszázaddal vett részt IV. Károly király koronázásán; 1917 május 18-án az önképzőkör nagy ünnepélyvel újra megnyitotta az intézet kapuit a nagy nyilvánosság előtt; 1917 augusztus 17-én — Károly király születésnapján — folyt le a végzett növendékek utolsó felavatása.

Az 1918 kritikus esztendő súlyos gondjai közepette, május

20-án a szabadkai 6. közös gyalogezred zendülése volt a kezdődő felbomlás első komoly eseménye, melynél az intézet növendékei a lázadást leverő 19-es honvéd menetszázad legénységének töltényvel való ellátásában segítettek, később pedig a városban járőrszolgálatot teljesítettek. A nyári szabadság alatt az intézet növendékei mint cséplési és gazdasági ellenőrök segítettek; a felavatás elmaradt, az új tanév is megkezdődött és október 28-án az intézet hősi halottainak emlékére tervezett múzeum tárgyában kibocsátott felhívás volt az utolsó ténykedés.

Október 31-én kitört a gyászos őszirózsa forradalom, melynek első folyományaként a katonai karhatalmi erő omlott össze; a városban a közbiztonsági és rendőri őrszolgálatot nagyrészt az intézet növendékei látták el; közülük csupán a horvát növendékek távoztak el hazájukba.

November 11-én villámcsapásként érte a várost a budapesti kormány távirata, mely a fegyverszüneti feltételek értelmében Pécs azonnali katonai kiürítését rendelte el és amelyet, a kiürítésre megállapított nyolc nap helyett, már három nap múlva, a szerb csapatok bevonulása követett. A hadapródiskolát ilyenformán nem tudtuk kiüríteni és ennek a körülménynek később az intézet egész felszerelése áldozatul esett. Az iskola végzete gyorsan közeledett. Riffl alezredes megkísérelte még az iskolát azzal megmenteni, hogy — a magyar hadügyminisztériummal egyetértve — Szigeti Országúti Állami Főreáliskola néven, állami tanintézeté alakította át. Élére, mint igazgató, dr. Simon Béla ny. állami reáliskolai tanár került, Riffl alezredes pedig adminisztratív vezetőként maradt a helyén. Az amúgy is eltávozni kényszerült tiszt tanárok helyett polgári tanárok jöttek az intézetbe, a növendékek századbeosztását évfolyamkeretekre alakították át. Ezzel sikerült az intézet életét karácsonyig meghosszabbítani. Mikor azonban Pandurovics László dr. ügyvéd — 1919 január 27-én — szerb támogatással főispánná lett, az ellentétek a lakosság és a szerb megszállók között napról-napra jobban kiéleződtek. Hadapródiskolánk végzete sem váratt sokáig magára. Már a főispáni beiktatás után szerb csendőrök költöztek be az iskola legénységi épületébe; egyre több szerb katonát vontak be őrszolgálatukba és csak az ürügyre vártak, hogy az intézetet minden felszerelésével együtt birtokukba vegyék. Amikor, a megszálló csapatok túlkapásaival szemben, február 22-e után általános sztrájk tört ki, a szerb katonai parancsnokság március 4-én az iskolának 36 óra alatt végrehajtandó teljes kiürítését rendelte el. A pécsi magyar királyi honvéd hadapródiskola utolsó 400 növendéke 1919 március 6-án, a szerb őrség sorfala között — csupán saját holmijával — kivonult a halálra ítélt, dicső multú intézetből, hol az átadáshoz csak a parancsnok és egy épületkezelő altiszt maradt vissza. Hadapródiskolánk 21 évi fennállása után megszűnt s már másnap húsz fuvaros szekérrel megkezdték a szerbek az iskola gazdag felszerelésének Szerbiába szállítását.

Az üres, kifosztott falak közé szerb katonaság hurcolkodott be és hosszú három év múlva, 1921 március 22-én vonult ki onnan,

a visszacsatolás boldog örömnépén. Az igazság napjának felvirradását már csak az egykori honvéd hadapródliskola üres ott-hona érte meg, de benne rövidesen új életre kelt az a szellem, melyet semmiféle erőszak, vagy megpróbáltatás nem ölhetett ki falai közül.

A könyvecske végső lapjain, az intézet hősi halottainak, tisztii és tanári karának, végül felavatott növendékeinek névsorát közli a szerző időrend szerint, s forrásmunkáinak taglalásával fejezi be az igen szép képekkel díszített, tetszetős kiállítású könyvet, melyért a „Dunántúl” pécsi egyetemi könyvkiadó és nyomda r. t.-ot is dícséret illeti.

Seléndy Andor.

Bachó László: *Gyöngyös-város 1918/19-ben, a forradalmak alatt.* 8°, 224 l., Gyöngyös megyei-város támogatásával kiadta Polóny Zoltán, nyomta a váci Kapisztrán-nyomda.

A szerzőnek immár ötödik, Gyöngyös város történetét tárgyaló kötete fekszik előttünk. A Rákóczi-féle és az 1848—49. évi szabadságharcról írott kötetait méltattuk ezen a helyen s most annál nagyobb örömmel emlékezünk meg erről a kötetről is, mert tudomásunk szerint, Kelemen Bélának a szegedi forradalomról és ellenforradalomról írott munkája óta, ez az első várostörténeti munka, amely a rosszemlékű forradalmak eseményeit vidéki viszonylatban tárja elénk. A könyv rendkívül érdekes, pedig a gyöngyösi események nem ütnek el túlságosan azoktól, melyeket a fővárosban átéltünk. Gyöngyösön 1906-ban alakult meg a szabadkőműves páholy. A háborúban ez és egyes nemzetietlen politikusok, illetőleg újságírók a forradalom útjára tereltek az elégedetlenkedőket. A szabadkőművesek bomlasztó munkája ma már a valószínűtlenség látszatával hat az olvasóra. Pedig a szerző minden leírt sorát eredeti oklevelekből: a páholy lefoglalt irataiból vette. A bőséges statisztikai-adattárból kiragadjuk a következőket: 1918-ban Gyöngyösön a városi képviselőtestület 80 tagja közül 62, 23 póttag közül pedig 15 volt zsidó. De a nemzsidó tagok közt is sok volt a szabadkőműves. A szerző megjegyzés nélkül írja le az ilyen adatokat. Általában, amennyire lehet, tartózkodik attól, hogy politikai színezetet adjon írásának. Történelmet akar írni. Ez a becsületes törekvés minden sorából kiérzik. Hogy könyvből mégis vádirat lett, annak valóban nem ő az oka.

Bennünket főként az a fejezet érdekel, melyben a szerző az ellenforradalmi vállalkozásokról számol be. A május 1-i nagy győzelmi ünnepség díszletei még a város utcáin éktelenkedtek, mikor elterjedt a híre annak, hogy a románok megrohanták a szolnoki hídfőt s hogy a vörösök sietve menekülnek a székesfőváros felé. Kenyeres János százados, a gyöngyösi ellenforradalmárok vezére, május 1-én felfegyverezte jórészt fiatal tartalékos tisztekből álló, mintegy 40 főnyi csapatát. Másnap az ellenforradalmárok a nagy lovassági laktanyában gyülekeztek. Délután már 4—500 felfegyverzett ember várta Kenyeres százados parancsát a város

megszállására. Ennek a napnak, május 2-ának délelőttjén egy ellenforradalmi járőr lefegyverzett egy kommunista főembert. A lefegyverzést végző ellenforradalmár katona a kommunistától elvett fegyvert egy mellette álló zsidó polgárnak, Welt Ignác közti-
 tiszteletben álló gyöngyösi kereskedőnek adta át. Ez az ember később életével fizetett azért, mert a vörös vezető embert „lefegyverezte“, noha a kezébe adott puskát azonnal beszolgáltatta a vörös parancsnokságnak. Weltről mindenki tudta ugyan, hogy a vörösök tobzódását elítéli, de a cselekvő ellenforradalmiság vádjával csak a kommunisták tudták illetni.

Délután megkezdődött a vörösörségek lefegyverzése, eltávolítása és a város megszállása. A vörösök — mint később kiderült — időnyerés okából alkudozni kezdtek Kenyeres századossal, ki jóhiszeműen meg is egyezett velük. Az emberek egyre nagyobb számban gyülekeztek a nemzetiszínű zászló alá s már-már úgy látszott, hogy az ellenforradalom győzedelmeskedik. Csipkay Albert százados, a 14. és 15. közös huszárezred Gyöngyöshalászon állomásozó pót századainak parancsnoka, hét altiszt élén elvette a pót századok géppuskáit az őrzésükkel megbízott zsidó altisztól s ezeket Gyöngyösre szállíttatta. Május 3-án már a környező falvakban is végbement a vörösök elűzése. De ezalatt a város vörös parancsnoka sem tétlenkedett. Budapestre szökött s előbb itt, majd Gödöllőn embereket toborzott a gyöngyösi ellenforradalom leverésére.

Közben a románok előnyomulása Szolnok előtt elakadt s a vörösök legvéresebbkezű terror-alakulatai sorjában verték le más városok tiszavirágéletű ellenforradalmait. Ezek a hírek a gyöngyösi ellenforradalmárok önbizalmát erősen megnyírbálták, viszont a vörösézelmeűekét annál inkább megduzzasztották. Május 5-én Isekutz százados, a gyöngyösi ellenforradalom parancsnoka, hasztalanul szőlította fegyverbe az ellenforradalmárokat; csupán a csendőrség és még egy-két ember ment be a laktanyába. Sok ellenforradalmár már 4-én elmenekült a városból Szamuely Tibor közeledő terroristái elől. A vörösörség emberei újból megjelentek Gyöngyös utcáin. 5-én este a vörös városparancsnok toborzott terroristái élén külön vonattal Gyöngyösre visszaérkezett. Másnap megalakult a véstörvényszék s megkezdődött a letartóztatások és kínzások ideje. Csipkay Albert századosot a vörösök elhúrcolták lakásáról, a városházán agyba-főbeverték, kirabolták, majd május 7-én délután 4 óraker kivégezték. Holttetemét néhány óráig a lámpavason hagyták s csak azután szállították ki a temetőbe.

A két vértanún: Csipkay Albert századoson és Welt Ignácon kívül, még sokan szenvedtek börtönt és súlyos megaláztatást nemzeti érzésükért.

Igen szomorú fejezete a könyvnek az, amely legnagyobb nemzeti megaláztatásunkkal, a román megszállással foglalkozik.

A könyv a magyar tiszt, a magyar katona nemzeti szellemének apoteozisa, mégis azt szeretnők, ha ilyen eseményeket magyar krónikásnak soha többé nem kellene feljegyeznie.

Ajtay Endre.

Nyakas János: Sorsdöntő száz nap 1849-ben. A magyar szabadságharc bukásának okai. Kiadta: Fodor Ferenc Veszprémben. Nagy nyolcadrét, 90 lap, 2 külön térképmelléklet.

Érdekes feladatra vállalkozott Nyakas János veszprémi felsőkereskedelmi iskolai tanár, amikor felveti azt a kérdést, vajjon nem lehetett volna-e elkerülni az 1848—49-i szabadságharc szomorú befejezését? Lelkiismeretes levéltári kutatásokra támaszkodva igyekszik bebizonyítani, hogy a szabadságharc utolsó 100 napját, a mozgalom vezérférfiai nem használták ki kellően, mert ha ezt megteszik, a honvédsereg életét még újabb 100 nappal meghosszabbíthatták volna. Ha pedig az osztrák seregre mért súlyos csapások révén a háborút ennyi idővel meghosszabbítják, ősz végén a két császár csapatai eredménytelenül lettek volna kénytelenek az országból kivonulni. Leginkább Duschek Ferenc pénzügyminisztert hibáztatja, sőt határozottan az ő fukarságában és a honvéd sereget bomlasztó működésében látja szabadságharcunk bukásának főokát. A Görgey és Kossuth közötti ellentét, az alvezérek engedetlensége és a tábornoki kar viszálykodása szintén súlyosan esett latba. Hivatkozik Görgey egy levelére, melyben írja, hogy, ha Kossuth legkésőbb aug. 8-án közli vele, hogy Dembinszky nem Arad, hanem Temesvár felé vonult, akkor ő éjjeli menettel három lovashadosztályát szintén oda küldi. Ez a huszártömeg megakadályozhatta volna, Haynau diadalát. Bár elismeri Görgey érveléseinek helyességét, nem fogadja el azt a magyarázatot, hogy a rossz hadászati helyzet, élelem, pénz, lőszerhiány stb. tette indokolttá a világosi fegyverletételt. A szerző noha kétségtelenül alaposan ismeri és behatóan tanulmányozta a szabadságharc hadtörténetét, gyakran esik abba a hibába, hogy az eseményeket egyéni színezetű derülátással ítéli meg és kifogásolja azt, „ha az ész győz a bátor szív felett”. Már pedig a hadtörténelem számos példája bizonyítja, hogy a hadvezérnek gyakran kell eszére, mint szívére hallgatnia.

Nyakas kétségtelenül túlértékeli a honvédsereg harci erejét s nem tulajdonít elegendő fontosságot annak az el nem vitatható körülménynek, hogy a nyári hadjáratban az osztrák hadak sokkal jobbak voltak, mint a tavasziban s hogy a magyar sereg minősége — a kényszerűségszülte nagyfokú felhígítás következtében — inkább romlott, mint javult.

A legutóbbi finn-orosz háborúval való összehasonlítás nem szerencsés gondolat. Ugyanis, a finneké bár nem nagy, de már békében alaposan megszervezett, jólfegyvelmezett állandó hadsereg, nem pedig minden nélkül szűkölködő rögtönzés volt. A finnek jólépült erős védőállásokban küzdöttek, ellenben a magyar szabadságharc legnagyobb része mozgóháború volt.

Bárha nem minden állításával értünk egyet, ez a munka a szabadságharc hadtörténeti irodalmának érdekes és figyelemreméltó gyarapodása. Azoknak, akik az utolsó száz nap katonai eseményeivel behatóan akarnak foglalkozni, ezt a könyvet is okvetlenül át kell tanulmányozniok. Megrendelhető a szerzőnél (Veszprém, Széchenyi utca 2.). Ára 2 pengő 80 fillér.

Markó Árpád.

Carlo Montù: *Storia dell'Artiglieria Italiana*. VI. kötet. (1870—1914.) Nagy 8° 1065 lap. 647 képpel és vázlattal, továbbá két táblázattal. Róma, 1940. A „Rivista d'Artiglieria e Genio” kiadása.

1870 és 1914 között nagyon fellendült a tűzértechnika. Francia- és Németország, az Osztrák-Magyar monarchia, úgyszintén Itália is, igyekezett a lövészerszámok gyors fejlődéséből folyó taktikai követelményekkel számolni, s fokról-fokra megalapozni a tüzérség harctéri alkalmazásának azokat a szabályait, amelyekre az 1914-ben kitört világháború támaszkodott.

A szerző — nagyon helyesen — az 1870 és 1914 között lefolyt háborúk rövid összefoglalásával kezdi ezt a kötetet, hogy kellően megvilágíthassa a fegyvertechnikának és a tüzértaktikának ebben a korszakban észlelhető kölcsönhatását.

Az 1870-ben egyesült olasz királyság kezdetben nem használhatta fel kellőképpen a külföldi háborúk tanulságait, mert egyrészt az ország pénzügyi helyzete nem volt eléggé szilárd, másrészt pedig a piemonti, toscanai, nápolyi és Garibaldi-féle kontingensekből összerótt hadsereg még nem forrott eléggé össze. Az 1870-ben kezdődött reformkorszak elsősorban az ország termelőerejének fokozását, tehát a gazdasági megerősödést szolgált. Senki se foglalkozott valamely nagyobb háborúnak közeli lehetőségével, s ez az irányzat kedvezőtlenül hatott a hadsereg fejlődésére is. A szervezés — főként a tüzérségé — nem tartott lépést a kor követelményeivel, különösen abban, hogy kezdetben oda nem tartozó elemeket is meghagyott a tüzérség kötelékében, tudniillik a hídászokat és a szekerezéseket.

Ezen a téren csak 1875-ban történt üdvös változás, amidőn a hídászok kiváltak a tüzérség keretéből. Ugyanekkor újjászervezték a tüzérséget s 10 táborig és 4 vartüzér-ezredbe osztották be. Majd 1882-ben két új táborig és egy vartüzér-ezredet alakítottak. Ezenkívül két lovas- és két hegyi-tüzérezredet is szerveztek. Ekkor tehát az olasz hadseregnek mindössze 120 táborig, 4 lovas és 8 hegyiütege volt. Később — 1887-ben — a táborig tüzérezredek számát 24-re emelték, a lovas- és hegyi ütegeket pedig egy-egy ezredbe foglalták össze. A táborig ütegek száma 186, a lovasoké 6, a hegyieké 9 volt.

Még nagyobb szaporítás történt 1910-ben, amidőn a táborig tüzérezredek számát 56-ra növelték. Mindegyiknek 6 ütege volt. Ezenkívül, háború esetére, 24 táborig üteget a mozgó milícia számára tartottak fenn. Alakult továbbá 2 nehéz táborig tüzérezred és 15 új vartüzér század is. Nagyobb változás a világháború kezdetéig nem is történt.

Barázdáltfúratú hátultöltő ágyúk 1870-ben már mindenütt voltak; így Itáliában is. Visszacses csupán Angliában mutatkozott, amennyiben a már 1858-ban befogadott hátultöltő ágyút 1884-ben előltöltővel cserélték fel.

Az öntöttvas és bronz csöveket több-kevésbé minden állam acélcövekkel igyekezett pótolni. Ámde Olaszország, fejletlen fémipara következtében, nem térhetett át rögtön erre az újításra. Franciaországban már 1898-tól kezdve kísérleteztek hátrasikló-

esővű, acélpajzsos ágyúkkal is. Olaszországban eleinte nem tulajdonítottak nagy fontosságot ennek az új rendszernek, s ennél fogva csak 1904-től fogva történtek ezen a téren komolyabb kísérletek. Végül mégis elfogadták a hátrasiklócsővű ágyút; ugyanakkor megszervezték a nehéz tábori tüzérséget s a legújabbrendszerű géppuskák is helyet kaptak a hadseregben.

A szerző igen részletesen és szakszerűen ismerteti az olasz tüzérség harctéri alkalmazásának 1870 és 1914 között kialakult szabályait, de ezeknek behatóbb fejtegetését szűkreszabott terünk nem engedli.

A könyv XXVIII. fejezete Olaszország gyarmati háborúit tárgyalja, 1887 és 1912 között, természetesen a tüzérség szerepére vetve a fősúlyt.

1884 december 31-én Anglia kijelentette, hogy nem gátolja, ha olasz csapatok szállják meg Eritreában Massaua városát. Ennek alapján 1885 februárius 5-én megérkezett Saletta ezredes csapatainak első része s megszállotta Massauát. Majd 1887 januárius 10-én első ízben szólaltak meg az olasz ágyúk Afrika földjén, amidőn Ras Alula nagy erővel, de hiába támadta meg a Massaua közelében levő Saati váracsakát. Az olasz tüzérséget mindössze egy váltűzér század és egy hegyi ágyússzakasz alkotta. Januárius 26-án Dogalinál került újabb harcokra a sor.

Mivel a helyzet továbbra is nagyon bizonytalan volt, Saletta elhatározta Massauának és közvetlen környékének erősítését. Bőséges tüzérségről is gondoskodott, amelyben különféle ágyúkon kívül golyószórók is voltak. 1893 december 21-én Agordatnál, majd 1894 július 17-én Cassalánál jutott nagyobb szerephez a tüzérség.

Különös fontosságú volt az 1895—96-i háború, amelyben Baratieri tábornok az Adua—Adigrat—Macalle alkotta háromszögben harcolt Menelik négus hadai ellen. Az Aduánál 1896 március 1-én vívott csata az olaszok súlyos vereségével végződött. Talán nem fölösleges megemlíteni, hogy voltak nálunk sokan — közöttük katonák is — akik az 1955-ben megindult olasz-abesszin háború eshetőségeit is, az aduai csata balsikere alapján mérlegelték.

A szerző részletesen, semmit se szépítve, írja le ezt a harcot, amelynek balsikeréhez Valenzano vezérkari ezredes súlyoskövetkezményű tévedése is hozzájárult. Nagy hibák történtek. A tüzérség egyik része sebtében, kellő előkészítés nélkül, egyetlen állásba zsúfolva volt kénytelen megkezdeni a harcot, az ellenség hatásos puskatűzésében. Az útegek, hősieles kitartásuk ellenére se menthették meg a tarthatatlan helyzetet.

Az olasz-szómáliai tüzérség megszervezése 1905-ben kezdődött, amikor egy, 4 darab 75. M. bronz ágyúval ellátott, bennszülött tüzérszázad alakult.

Még bővebb leírást kapunk az 1911—12-i olasz-török háborúról, amelynek eredményeként Libia Olaszország birtokába jutott. Szakszerű, de mindamellett könnyen érthető előadásban vonulnak el előttünk a háború legfontosabb eseményei: a Derna (1911 okt. 18.), Bengasi (1911 okt. 20. és 1912 márc. 12.), Ain-Zara (1911 dec. 4.), Sidi-Abdallah (1912 márc. 5. és szept. 14.), Psitos (1912 május

16.), Zanzur (1912 jún. 8.) és Misurata (1912 júl. 8. és aug. 3.) mellett vívott csaták és ütközetek, sok más érdekes mozzanattal együtt.

A szokatlan térszínviszonyok addig nem ismert nehézségek elé állították az olasz hadsereget, főként pedig a tűzértséget. A rendszer lovasfogatú ütegek vagy egyáltalán nem, vagy csak nagy ügyel-bajjal mozoghattak a sivatag homokján. Más megoldáshoz kellett folyamodni. Így például a 75. M. tábori ágyút és taligáját, kerék helyett külön-külön szánra szerelték. A hegyi ütegeket teveháton szállították, s evégből különleges málhás nyeretet és szerszámot kellett szerkeszteni. Ott, ahol valamivel könnyebb volt a közlekedés, a taligára kapcsolt hegyiágyúkat egymás elé fogott két öszvérrel vontatták. A nehéz ágyúk kerékfalpa köré széles korszorút erősítettek, hogy a homokba ne süllyedjenek, stb. stb.

Mind az eritreai, mind a libiai háborúnak Montù altábornagy tollából eredő hiteles leírása azért is fontos és mindenkinek ajánlható érdekes olvasmány, mert magyar nyelven se az egyikről, se a másikról nem jelent meg hivatalos adatokra támaszkodó szakzerű feldolgozás.

A XXIX. fejezet a tűzértségek iskoláiról, tudniillik a torinói katonai akadémiáról s az ugyanottani tűzér és műszaki továbbképző iskoláról, továbbá a modenai és casertai tűzér szaktanfolyamról szól, kegyelettel emlékezve meg az egykori parancsnokok és tanárok érdemeiről.

A torinói akadémia növendékei közül, 1865 óta, igen sokan értek el az olasz hadseregben magas állást és rendfokozatot. Ime egynehány a hosszú sorozatból: Cadorna Lajos tábornagy, Pecori-Giraldi Vilmos tábornagy, Zupelli Victor tábornagy, hadügyminiszter, Diaz Armand tábornagy Caviglia Henrik tábornagy, Albricci Alberico tábornagy, hadügyminiszter, Baistocchi Frigyes tábornagy, államtitkár, Badoglio Péter tábornagy, Gazzera Péter tábornagy, hadügyminiszter.

Ezzel a nagy alapossággal megírott és rendkívül tartalmas kötettel lezárul az olasz tűzértségek világháború előtti története. Kíváncsian várjuk a most sajtó alatt levő VII. kötetet, amely már arról az időről számol be, amelyben a végzet ellenségül állította egymással szembe a magyar és az olasz tűzért.

Gyalóky Jenő.

Bollettino dell'Istituto Storico e di Cultura dell'Arma del Genio. 11. füzet; 8° 136 lap, számos képpel. Róma, 1939.

Ugo Santa Maria százados „Vigliena“ című tanulmányá, egy erről a nápolyi váracsokról már régebben megjelent cikk kiegészítéséül, részletes és szakszerű leírása a részben még most is meglevő erődítménynek. A szerző pontosan megállapítja keletkezésének körülményeit s építőiül Changi (talán Chanzy), Nouille és Segre francia várépítőket nevezi meg. Az erőd életének három nevezetes mozzanata volt: születése (1707), kibővítése (1742) és pusztulása (1799).

A váracska alapidoma szabálytalan ötszög. A tengerre néző két homlokzat mindenike 33,9 méter, a hozzájuk csatlakozó két

szárny pedig egyenkint 2055 méter hosszú volt. A homlokzatokat egy-egy kis bástya csatolta a szárnyakhoz. Az erőd torkát kötőgát és két félbástya zárta el; a kapu elé pedig pajzsgát épült, amelybe 7 méter hosszú csapóhíd vitt. A váracskát 9 méter széles árok fogta körül. A contrescarpe falazva volt s az árok előtt glacis húzódott. A falak anyaga nagyjából tufa, kisebb részben keményebb terméskő.

Enrico Clausetti tábornok „Architetti italiani in Francia, durante il Rinascimento” című tanulmánya, a renaissance idejében Franciaországban működött olasz építészekről szól. Ezek közül egész csapatot vitt magával VIII. Károly király, 1494-i itáliai betörése után. Egyikük Fra Giocondo volt; ez, részben VIII. Károly, részben XII. Lajos szolgálatában, Amboise, Burry és Gaillon várkastélyokat építtette.

1495-ben ment Franciaországba Domenico da Cortona. Különféle polgári jellegű építkezéseken kívül, Tournay, Ardres és Chambord várkastélyokon is dolgozott. Az I. Ferenc király parancsára 1519-ben megkezdett chambordi várkastély a francia renaissance legnagyszerűbb és legfényesebb alkotása.

1550 körül Gerolamo della Robbia vándorolt ki Franciaországba s I. Ferenc parancsára fényes palotát építtet a boulognei erődben. De hadiépítéssel is foglalkozott, amennyiben Cognacban, az ottani várkastélyon dolgozott.

1541-ben Sebastiano Serliot hívta meg Fonteneblaub a király. Úgy látszik, hogy nem vett közvetlen részt valami nagyobb építkezésben, de mint elméleti és gyakorlati szakembernek és írónak nagy tekintélye volt. Ő ismertette meg a franciákkal Bramantenak és tanítványainak elveit.

II. Henrik király 1547-ben kizárta az olasz építőket Franciaországból, de halála után Medici Katalin királyné — ha rövid időre is — visszahívta őket.

Guido Battelli „Una famiglia d'architetti militari italiani in Portogallo” című cikkében a Torriani-család portugalliai működésével foglalkozik. A cremonai Leonardo Torriani hadiépítész már 1584-ben alkalmazta II. Fülöp, Spanyolország és Portugália királya. Az olasz mester legfontosabb alkotása a Tago torkolatában épült Torre do Bugio nevű vár volt. Két fia közül Giovanni már 18-éves korában belépett a Bencések közé s egyházi építéssel foglalkozott. A fiatalabbik — Diego — hadimérnök lett s ebben a minőségében nem csupán Portugáliában, hanem Flandriában is dolgozott.

Carlo Cansacchi gróf, ezredes „Armi, armati e castellani di Pio II, Paolo II e Sisto IV” címen az egyházi államnak több mint 50 váráról vagy várkastélyáról közöl érdekes és fontos adatokat. Többek között a római Angyalvárról, Civitavecchiáról, Ostiáról, Viterboról, Todiról, Assisiról, Tivoliról, Orvietoról, hogy csak az ismertebbeket említsük. A szerző valamennyinél felsorolja az 1458 és 1484 közötti várnagyokat. Viterbo középkori körfalát, továbbá Ronciglione, Bieda és Proceno várkastélyát képen is bemutatja.

Celestino Coppelotti alezredes az albániai védhető házakról ír. „La Kulla, fortilizio familiare albanese” címen. Megállapítja,

hogy az északalbániai „Kulla“ elszigetelten álló építmény, amelyből mindenfelé szabadon lehet lőni. Mindíg emeletes és ablak helyett csak lövőrései vannak, de ezek is csupán az emeleten találhatók, amelyre nagyon szűk lépcsőn lehet feljutni. Az egyetlen bejárat fölé, padmaly nyúlik ki. A kullának néha körfala is van. Ezen belül találjuk a kútát. Ha veszedelem készül, az asszonyokat, gyermekeket és a háziállatokat az épület földszintjén helyezik el.

A délalbániai kulla annyiban tér el az északalbániaiától, hogy jóval nagyobb s rendszerint egy egész falu népségének szolgál mentsvárul.

Gyalókey Jenő.

XLII. ÉVFOLYAM.

HADTÖRTÉNELMI
KÖZLEMÉNYEK

ÉVNEGYEDES FOLYÓIRAT

A MAGYAR
HADI TÖRTÉNETÍRÁS FEJLESZTÉSÉRE

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA
HADTÖRTÉNELMI BIZOTTSÁGÁNAK
MEGBIZÁSÁBÓL

SZERKESZTI

GYALÓKAY JENŐ

R. TAG

III.—IV. FÜZET.

A GRÓF VIGYÁZÓ SÁNDOR- ÉS FERENC-VAGYON
JÖVEDELMÉNEK FELHASZNÁLÁSÁVAL
KIADJA A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA. BUDAPEST, 1940.

A M. KIR. ORSZ. LEVÉLTÁR
KÖNYVTÁR

TARTALOM.

	Oldal
<i>Banfi Florio dr.:</i> Gianfrancesco Aldobrandini magyarországi hadivállalatai (III. és bef. közlemény)	145
<i>Markó Árpád:</i> Gróf Hadik András főstrázsamester az első sziléziai háborúban	157
<i>Lončarević-Syposs Nándor:</i> Tűzérségünk Belgrád bevételénél, 1915 októberében	201
<i>Borbély Andor dr.:</i> Katonai térképezésünk kialakulása	228

Hadtörténelmi Okmánytár.

Memoiren über Bems Feldzug in Siebenbürgen und im Banate von Ludvig Hauk	254
--	-----

Hadtörténelmi Irodalom.

<i>David Angyal:</i> Die Regierung Franz Josefs I. in den Jahren des ungarischen Freiheitskampfes. (Ism. Gyalóky Jenő)	258
<i>Dénes Jánossy:</i> Die ungarische Emigration und der Krieg im Orient (Ism. Markó Árpád)	242
<i>Bánlaky József:</i> A magyar nemzet hadtörténelme, XIII. rész (Ism. Markó Árpád)	245
<i>Suhay Imre:</i> Hadviselés és hadvezetés (Ism. v. Németh Lajos)	247
<i>Garay Lajos:</i> A pécsi m. kir. honvéd-hadapródiskola története (Ism. Seléndy Andor)	248
<i>Bachó László:</i> Gyöngyös 1918—19-ben, a forradalmak alatt (Ism. Ajtay Endre)	252
<i>Nyakas János:</i> Sorsdöntő 100 nap 1849-ben (Ism. Markó Árpád)	254
<i>Carlo Montù:</i> Storia dell'Artiglieria Italiana, VI. kötet (Ism. Gyalóky Jenő)	255
<i>Bollettino dell'Istituto Storico e di Cultura dell'Arma del Genio:</i> (Ism. Gyalóky Jenő)	257

Szerkesztőség: Budapest, XII., Böszörményi-út 3/B. V. 2.
 Kiadóhivatal: Budapest, V., Akadémia-utca 2.
 (Magyar Tudományos Akadémia könyvkiadó hivatala.)

Felelős kiadó: Gyalóky Jenő.

A nyomdáért felelős: Wessely Károly igazgató.

XLI. ÉVFOLYAM.

HADTÖRTÉNELMI
KÖZLEMÉNYEK

ÉVNEGYEDES FOLYÓIRAT

A MAGYAR
HADI TÖRTÉNETÍRÁS FEJLESZTÉSÉRE

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA
HADTÖRTÉNELMI BIZOTTSÁGÁNAK
MEGBIZÁSÁBÓL

SZERKESZTI

GYALÓKAY JENŐ

R. TAG

I—II. FÜZET.

A GRÓF VIGYÁZÓ SÁNDOR- ÉS FERENC-VAGYON
JÖVEDELMÉNEK FELHASZNÁLÁSÁVAL
KIADJA A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA. BUDAPEST, 1940.

TARTALOM.

Oldal

<i>Gyalókey Jenő</i> : A boroszlói hadjárat 1474-ben	1
<i>Markó Árpád</i> : A magyar véderő eszméje Gróf Zrinyi Miklós munkáiban	20
<i>Ajtay Endre</i> : A m. kir. 5. honvéd lovashadosztály a dobronoutzi ütközetben, 1915 jún. 25.	46
<i>Lovag Bialoskurski Ödön</i> : Alexejev, Évert, Bruszilov és az 1916-i nagy orosz hadisikerek	60

Hadtörténelmi Okmánytár.

Dessewffy Dénes 1866-i naplója (Közli Dr. Dessewffy Sándor) . . .	87
Adatok a XVIII. század végének török hadseregéről (Közli: Dr. Rédvay István)	124

Hadtörténelmi Irodalom.

<i>Magyar művelődéstörténet</i> I. II. kötet (Ism. Ajtay Endre)	128
<i>Dorombly József és Reé László</i> : A magyar gyalogság (Ism. Á. B.) .	152
<i>Bánlaky József</i> : A magyar nemzet hadtörténete, XII. rész (Ism. Markó Árpád)	153
<i>Bodnár István</i> : Béri Balogh Ádám (Ism. M. Á.)	154
<i>Magyar vitézi tettek gyűjteménye</i> (Ism. Dr. Rédvay István)	156
<i>Magyar Könyvészet</i> 1936. (Ism. Seléndy Andor)	158
<i>Edmund Vasváry</i> : Lincoln's Hungarian Heroes (Ism. Danubianus) .	159

Szerkesztőség: Budapest, I., Böszörményi-út 3/B. V. 2.
Kiadóhivatal: Budapest, V., Akadémia-utca 2.
 (Magyar Tudományos Akadémia könyvkiadó hivatala.)

Felelős kiadó: Gyalókey Jenő.

A nyomdáért felelős: Wessely Károly igazgató.

